

Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет внутрішніх справ

ПАЦЕЛЯ ГАЛИНА АНАТОЛІВНА



УДК 343.37 (477)

**ПІДСТАВИ ТА ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ УХИЛЕННЯ
ВІД ПОВЕРНЕННЯ ВИРУЧКИ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Харківському національному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник –

доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії
правових наук України
Бандурка Олександр Маркович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, професор кафедри
кримінального права та кримінології
факультету № 1.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент
Письменський Євген Олександрович,
Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка,
завідувач кафедри загальноюридичних
дисциплін;

кандидат юридичних наук, доцент
Давиденко Михайло Леонідович,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету.

Захист відбудеться 11 червня 2016 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.03 у Харківському національному університеті внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр-т Льва Ландау, 27).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр-т Льва Ландау, 27).

Автореферат розісланий 7 травня 2016 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**



Д. Ю. Кондратов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Належний рівень розвитку валютних відносин у сфері зовнішньоекономічної діяльності є одним із необхідних елементів економічної безпеки держави, забезпечення якої наразі потребує вжиття неординарних заходів. Процеси реформування сучасного суспільного життя в Україні здійснюються у вкрай несприятливих умовах, що характеризуються економічною та політичною кризою, значним знеціненням національної грошової одиниці, мінімальним рівнем інвестицій, невпинним зростанням зовнішньоекономічного боргу, зовнішньою агресією по відношенню до нашої держави. Суттєвим деструктивним чинником соціодинаміки також залишається й злочинність загалом та у сфері зовнішньоекономічної діяльності зокрема. Остання ж, в аспекті розширення торгівельних зв'язків з Європейським Союзом, налагодження тенденції до інтеграції українських підприємств з європейською системою господарювання та, водночас, відсутності належного досвіду кримінально-правової охорони відносин такого формату, є особливо вразливою для кримінальних загроз. Їх перелік – вельми широкий, що актуалізує низку питань комплексного кримінально-превентивного впливу. Чільне місце в структурі останнього належить кримінально-правовим засобам. У цьому зв'язку не можна не відмітити деструктивну роль прогалин у кримінально-правовому регулюванні взагалі і в частині забезпечення захисту відносин у сфері зовнішньоекономічної діяльності, зокрема.

15 листопада 2011 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності», яким декриміналізовано низку суспільно небезпечних діянь, в тому числі й ухилення від повернення виручки в іноземній валюті (нині виключена ст. 207 Кримінального кодексу (далі – КК) України). Такий крок законодавця не в повній мірі відповідає науковим засадам декриміналізації, інтересам всебічного захисту сфери господарської діяльності, а надто у сучасних кризових умовах, що призводить до інтенсифікації відтоку капіталу за кордон, подальшого погіршення макроекономічних показників, загострення похідних від них компонентів детермінаційного комплексу злочинності в цілому. Для протидії цій тенденції з використанням всього спектру засобів й заходів кримінальної юрисдикції на сьогоднішній день немає достатніх матеріально-правових підстав. Їх обґрунтоване встановлення шляхом криміналізації ухилення від повернення виручки в іноземній валюті – невід'ємна складова процесу удосконалення кримінально-правової охорони господарських відносин.

Кримінально-правовим та кримінологічним аспектам запобігання злочинам у сфері господарської діяльності присвячені роботи таких вчених, як П. П. Андрушко, О. М. Бандурка, Б. В. Волженкін, Ю. П. Гармаєв, Л. Д. Гаухман, О. М. Городиський, Н. О. Гуторова, М. Л. Давиденко, Ю. Н. Демидов, О. О. Дудоров, В. П. Ємельянов, І. І. Карпець, І. А. Клепицький, М. Й. Коржанський, О. М. Литвинов, Н. О. Лопашенко, Ю. І. Ляпунов, М. І. Мельник, І. І. Митрофанов, В. О. Навроцький, А. В. Наумов, Б. М. Леонтьєв, М. І. Панов, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, П. Ф. Тельнов, М. М. Тітов, М. І. Хавронюк, В. Б. Харченко, Т. В. Філіпенко, П. С. Яні та ін. Визнаючи вагомий внесок зазначених дослідників у розробку кримінально-правових

проблем ухилення від повернення виручки в іноземній валюті, зауважимо, що існуючі напрацювання не є комплексними, монографічними та, окрім цього, в низці складових потребують наукової ревізії з огляду на динамізм економічного розвитку та господарських відносин, що складають його функціональну основу. Передусім це стосується дослідження підстав і принципів криміналізації ухилення від повернення виручки в іноземній валюті.

Викладені обставини зумовили актуальність проведення дисертаційного дослідження та доцільність обрання цієї теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження відповідає п. 5.16 додатку 5 до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (затвердженого Наказом МВС України від 16.03.2015 року № 275), п. 5.2 Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на період 2016–2019 років, а також комплексній темі наукових досліджень кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ на 2014–2018 роки «Протидія злочинності кримінально-правовими та кримінологічними засобами» (номер державної реєстрації 0113U008195).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ від 27 квітня 2010 року (протокол № 4) та уточнено рішенням від 21 листопада 2014 року (протокол № 12).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дослідження є надання комплексної характеристики підстав та принципів криміналізації ухилення від повернення виручки в іноземній валюті та формування на цій основі відповідних моделей норм про кримінальну відповідальність і пропозицій щодо напрямів удосконалення кримінально-правового регулювання охорони суспільних відносин у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Для досягнення поставленої мети сформульовано такі *задачі*:

- дослідити наукові засади криміналізації суспільно небезпечних діянь;
- надати опис, здійснити аналіз та обґрунтувати соціально зумовлені підстави криміналізації ухилення від повернення виручки в іноземній валюті;
- дослідити відповідність модельної кримінально-правової заборони ухилення від повернення виручки в іноземній валюті принципам криміналізації суспільно небезпечних діянь;
- надати характеристику об'єкта ухилення від повернення виручки в іноземній валюті як належної складової кримінально-правової охорони;
- розробити та обґрунтувати нормативну модель ознак об'єктивної сторони юридичного складу ухилення від повернення виручки в іноземній валюті;
- визначити та охарактеризувати нормативно-модельні ознаки, характерні для суб'єкта ухилення від повернення виручки в іноземній валюті;
- розробити та обґрунтувати нормативну модель ознак суб'єктивної сторони юридичного складу ухилення від повернення виручки в іноземній валюті;
- запропонувати нормативну модель виду та розміру покарання за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті;

– розробити та охарактеризувати нормативну модель підстав звільнення від кримінальної відповідальності, покарання та його відбування за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері кримінально-правової охорони зовнішньоекономічної діяльності.

Предметом дослідження є підстави та принципи криміналізації ухилення від повернення виручки в іноземній валюті.

Методи дослідження. У процесі дослідження застосовувалася низка філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів. Використання діалектичного методу пізнання дозволило сформулювати загальну концепцію дослідження як гносеологічний рух від виявлення, описання, обґрунтування соціального запиту на кримінально-правову охорону – до моделювання реакції держави через правотворчість та правозастосування (підрозділи 1.1–3.2). Формально-логічні методи – гіпотези, аналізу та узагальнення, синтезу, індукції й дедукції – застосовувались для формування загальної композиції дослідження, висунення наукових припущень, опрацювання існуючих розробок з питань, що входять до предмету дослідження та дотичних до нього (підрозділи 1.1–1.4, 2.1–2.4, 3.1, 3.2). Історико-правовий метод знайшов своє застосування при вивченні історичних джерел та генезису правових норм про кримінальну відповідальність за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті (підрозділ 1.2); порівняльно-правовий – при вивченні та порівнянні вітчизняного законодавства і законодавства зарубіжних країн у частині відповідальності за правопорушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності (підрозділ 1.2); логіко-семантичний метод було використано для інтерпретації правових понять, термінів та категорій (підрозділи 2.1–2.4, 3.1, 3.2); метод системно-структурного аналізу – для вироблення пропозицій щодо оптимальної моделі норми про кримінальну відповідальність за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті (підрозділи 2.1–2.4, 3.1, 3.2); статистичне спостереження – для опису й пояснення кримінологічних показників ухилення від повернення виручки в іноземній валюті, правозастосовного досвіду притягнення до кримінальної та адміністративної відповідальності за вказане правопорушення (підрозділи 1.3, 2.1–2.4). Конкретно-соціологічні методи дослідження (експертні оцінки, опитування, контент-аналіз) стали у нагоді під час виявлення та обґрунтування суспільної небезпечності вказаного діяння (підрозділи – підрозділи 1.3, 1.4, 2.1–2.3, 3.1, 3.2). Метод теоретико-правового моделювання був використаний для розроблення нормативних моделей ознак юридичного складу ухилення від повернення виручки в іноземній валюті, а також видів і розмірів покарання та заохочення правомірної поведінки (підрозділи 2.1–2.4, 3.1, 3.2).

Емпіричну базу дослідження склали матеріали 59 кримінальних справ порушених за ст. 207 КК України в період з 2001 по 2012 роки; практика застосування адміністративного законодавства про ухилення від повернення виручки в іноземній валюті; дані державної статистичної звітності – матеріали Міністерства внутрішніх справ України, Державної судової адміністрації України; результати опитування у формі анкетування 153 працівників підрозділів Департаменту захисту економіки Національної поліції, прокуратури, слідчих Служби безпеки України у Дніпропетровській, Закарпатській, Київській,

Харківській та Херсонській областях; експертні оцінки 45 приватних підприємців, які працюють у сфері зовнішньоекономічної діяльності, 15 керівників та заступників керівників підрозділів Департаменту захисту економіки Національної поліції у Дніпропетровській, Закарпатській, Київській, Харківській та Херсонській областях.

Правовою основою дослідження є Конституція України, нормативно-правові акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Президента України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні монографічним дослідженням підстав та принципів криміналізації ухилення від повернення виручки в іноземній валюті, в результаті якого сформовано та обґрунтовано теоретико-правову модель відповідної норми про кримінальну відповідальність. Основні положення, які складають новизну дослідження, полягають в тому, що:

вперше:

- проведено комплексний аналіз підстав криміналізації ухилення від повернення виручки в іноземній валюті, в результаті чого встановлена, описана та обґрунтована дійсна суспільна небезпечність, поширеність вказаного правопорушення, доцільність і відповідність кримінальної відповідальності за нього історичній закономірності кримінально-правової охорони господарських відносин, існуючому зарубіжному досвіду кримінально-правового регулювання;

- досліджено генезис законодавства про відповідальність за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті, що діяло на території України; виділено та охарактеризовано чотири історичні періоди його розвитку: радянський (1922–1991 рр.); перший пострадянський (1991–2001 рр.); другий пострадянський – період чинності безпосередньої кримінально-правової заборони (2001–2011 рр.); сучасний період чинності адміністративно-правової заборони ухилення від повернення виручки в іноземній валюті (з 2011 року й дотепер);

удосконалено:

- знання про доцільну нормативну форму правового регулювання кримінальної відповідальності за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті як результат теоретико-правового моделювання, внаслідок якого розроблено модель кримінально-правової норми, що забороняє грубе порушення порядку здійснення розрахунків в іноземній валюті у зовнішньоекономічній діяльності;

- розуміння основного безпосереднього об'єкта грубого порушення порядку здійснення розрахунків в іноземній валюті у зовнішньоекономічній діяльності (ухилення від повернення виручки в іноземній валюті) як належної складової кримінально-правової охорони, під яким запропоновано визнати встановлений порядок здійснення зовнішньоекономічної діяльності в частині проведення міжнародних валютних розрахунків, покликаний забезпечувати надходження валютних коштів і формування валютних резервів держави; під додатковим безпосереднім – закріплений законодавством порядок формування доходної частини бюджету за рахунок збирання податків, зборів, інших обов'язкових платежів;

- наукове положення про предмет грубого порушення порядку здійснення розрахунків в іноземній валюті у зовнішньоекономічній діяльності (ухилення від

повернення виручки в іноземній валюті), яким запропоновано визнати кошти в іноземній валюті у великому розмірі від реалізації на експорт товарів (послуг), а також товари й інші матеріальні цінності, отримані від таких коштів, які згідно із законодавством підлягають поверненню в Україну;

– наукові засади застосування методу теоретико-правового моделювання як складової процесу криміналізації суспільно небезпечних діянь, що забезпечує формування моделі кримінально-правової норми (норми про кримінальну відповідальність), під якою запропоновано розуміти науково обґрунтовану знаково-смыслову систему, що відображає типові ознаки складу поширеного в реальній дійсності або можливого в майбутньому (прогнозованого), фактично чи потенційно суспільно небезпечного діяння, яке посягає на певну групу існуючих або можливих у перспективі суспільних відносин, а також можливі та доцільні заходи кримінально-правового реагування на нього – вид і розмір покарання, підстави звільнення від кримінальної відповідальності;

– наукове знання про принципи криміналізації ухилення від повернення виручки в іноземній валюті, в результаті чого, на підставі аналізу досвіду кримінально-правового регулювання із застосуванням норм, які було передбачено ст. 207 КК України, доведено, що такі принципи криміналізації, як відсутність прогалин у законодавстві, ненадмірність заборони, визначеність та єдність термінології, повноти складу, домірність санкції та економії репресії було дотримано законодавцем не в повній мірі; визначено напрями удосконалення конструкції юридичного складу ухилення від повернення виручки в іноземній валюті задля забезпечення відповідності всім принципам криміналізації;

– модельні ознаки спеціального суб'єкта ухилення від повернення виручки в іноземній валюті – службової особи підприємства, установи та/або організації незалежно від форми власності або особи, яка здійснює господарську діяльність без створення юридичної особи і яка має обов'язок зарахувати кошти в іноземній валюті від реалізації на експорт товарів (робіт, послуг) на рахунки в уповноважених банках України або забезпечити надходження з-за кордону товарів та інших матеріальних цінностей, отриманих від таких коштів і які підлягають надходженню в Україну;

дістало подальшого розвитку:

– розуміння криміналізації як процесу та результату реалізації кримінально-правової політики, що характеризується як системна, комплексна діяльність щодо наукового обґрунтування і нормативного закріплення кримінально-правової заборони як публічного відгуку на наявні чи прогнозовані соціальні запити у державних гарантіях належного функціонування й конструктивного розвитку суспільних відносин;

– характеристика суспільно небезпечного діяння як модельної ознаки об'єктивної сторони грубого порушення порядку здійснення розрахунків в іноземній валюті у зовнішньоекономічній діяльності (ухилення від повернення виручки в іноземній валюті), в результаті якої його зміст визначено як ухилення від зарахування коштів у іноземній валюті від реалізації на експорт товарів (робіт, послуг) у великому розмірі на рахунки в уповноважених банках України у передбачені законом строки, а також умисне приховування будь-яким способом

таких коштів, а також умисне неповернення з-за кордону чи приховування товарів та інших матеріальних цінностей, отриманих від таких коштів, які згідно із законодавством підлягають надходженню в Україну;

- характеристика суб'єктивної сторони грубого порушення порядку здійснення розрахунків в іноземній валюті у зовнішньоекономічній діяльності (ухилення від повернення виручки в іноземній валюті), яка виражена виною у формі прямого умислу та корисливим мотивом як факультативною ознакою;

- наукові положення про модель санкцій за грубе порушення порядку здійснення розрахунків в іноземній валюті у зовнішньоекономічній діяльності (ухилення від повернення виручки в іноземній валюті), які, в залежності від наявності чи відсутності кваліфікуючих ознак, передбачають покарання у виді: 1) штрафу, який відповідає характеру суспільно небезпечного діяння, розміру його предмету, а також основним чинникам детермінації, пов'язаним з економічними протиріччями та який спрямований на досягнення цілей спеціальної превенції; 2) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, застосування якого має на меті переважно забезпечення загальнопревентивного впливу; 3) обмеження та позбавлення волі на певний строк як покарань комплексного превентивного впливу;

- знання про модельні засади кримінально-правового заохочення у разі вчинення грубого порушення порядку здійснення розрахунків в іноземній валюті у зовнішньоекономічній діяльності (ухилення від повернення виручки в іноземній валюті), в результаті чого розроблено проект норми, що передбачає спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації висновки та пропозиції мають теоретико-прикладний характер і можуть бути використовуватися:

- у науково-дослідницькій роботі – для подальшої розробки проблем кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері господарської діяльності (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у діяльність Кримінологічної асоціації України від 25 листопада 2015 року);

- у правотворчості – для внесення змін до Кримінального кодексу України та Кодексу про адміністративні правопорушення України щодо посилення відповідальності за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті (Лист Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України від 29 серпня 2014 року № 04–20/12–1936);

- у правозастосовній діяльності – для надання пропозицій щодо застосування норми про відповідальність за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті у разі криміналізації цього діяння;

- навчальному процесі – при викладанні навчальної дисципліни «Кримінальне право» та похідних від неї спеціальних курсів у вищих навчальних закладах й факультетах юридичного спрямування, а також при написанні монографій, підручників, посібників (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес Харківського національного університету внутрішніх від 15 грудня 2015 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконане здобувачем самостійно, викладені положення, що виносяться на захист, розроблені автором особисто. У публікації, виконаній у співавторстві з О. О. Книженко у фаховому виданні, здобувачем особисто здійснено обґрунтування можливості визнання ухилення від неповернення виручки в іноземній валюті кримінальним проступком, а також відмежування його від аналогічного адміністративного проступку. Власні теоретичні розробки здобувача у науковій статті, опублікованій у співавторстві, становлять 75%. Наукові ідеї та розробки співавтора опублікованої праці у дисертації не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження оприлюднені на п'яти науково-практичних конференціях: «Від громадського суспільства – до правової держави» (м. Харків, 23 квітня 2010 р.), «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених» (м. Харків, 5 червня 2010 р.), «Актуальні проблеми вдосконалення та уніфікації термінології Кримінального кодексу України» (м. Київ, 29 вересня 2010 р.), «Теорія і практика кримінального судочинства» (м. Харків, 20–21 травня 2011 р.), «Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні» (м. Харків, 15–16 серпня 2014 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, сформовані в дисертаційному дослідженні, викладено в одинадцяти наукових працях, у тому числі у п'яти наукових статтях, опублікованих у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, одній статті, опублікованій у науковому виданні іноземної держави, п'яти тезах наукових доповідей.

Структура дисертації відповідає її меті й задачам та складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та двох додатків. Загальний обсяг дисертації становить 230 сторінок. Основний текст – 194 сторінки. Список використаних джерел містить 260 найменувань і займає 28 сторінок. Додатки займають 8 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначається її зв'язок з програмами та планами наукових досліджень, окреслюється рівень наукової розробленості порушеної проблематики, формулюються об'єкт, предмет, мета, задачі дослідження, описуються його методологічні й методичні засади, основні елементи наукової новизни, відомості щодо їх апробації.

Розділ 1 «Соціально зумовлені підстави та принципи криміналізації ухилення від повернення виручки в іноземній валюті» складається з трьох підрозділів. У підрозділі 1.1 «Наукові засади криміналізації суспільно небезпечних діянь» здійснюється аналіз різних підходів до сутності криміналізації, в результаті чого робиться висновок, що криміналізація – процес та результат реалізації кримінально-правової політики – системна, комплексна діяльність щодо наукового обґрунтування і нормативного закріплення кримінально-правової заборони як публічного відгуку на наявні чи прогнозовані соціальні запити у державних гарантіях належного функціонування й конструктивного розвитку суспільних відносин. Запропоновано та обґрунтовано виділення соціально зумовлених підстав

криміналізації (історичної, міжнародної, кримінологічної), а також юридико-догматичної – встановленої за аналітичною схемою кримінально-правової характеристики оптимальної моделі кримінально-правової норми.

Надано характеристику сутності й особливостям застосування методу теоретико-правового моделювання в кримінальному праві. Відстоюється думка про те, що предметну сферу процесу криміналізації суспільно небезпечних діянь складає прескрептивне моделювання кримінально-правової норми (норми про кримінальну відповідальність). Під моделлю кримінально-правової норми (норми про кримінальну відповідальність) запропоновано розуміти науково обґрунтовану знаково-смыслову систему, що відображає типові ознаки складу поширеного в реальній дійсності або можливого в майбутньому (прогнозованого), фактично чи потенційно суспільно небезпечного діяння, яке посягає на певну групу існуючих або можливих у перспективі суспільних відносин, а також можливі та доцільні заходи кримінально-правового реагування на нього – вид і розмір покарання, підстави звільнення від кримінальної відповідальності

У підрозділі 1.2 *«Соціально зумовлені підстави криміналізації ухилення від повернення виручки в іноземній валюті»* досліджується історичний і сучасний, вітчизняний і зарубіжний досвід правового регулювання кримінальної відповідальності за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті, а також здійснюється аналіз кримінологічних показників відтворення цього правопорушення в Україні.

Історична підстава криміналізації ухилення від повернення виручки в іноземній валюті обґрунтовується виявленими соціально-правовими, політико-економічними закономірностями розвитку законодавства про кримінальну на території України, який охоплює чотири основні етапи: 1) радянський – 1922–1991 рр., – який характеризувався наявністю кримінально-правової заборони порушення правил про валютні операції як частини державної монополії у сфері господарювання; 2) перший пострадянський – 1991–2001 рр., – що супроводжувався скасуванням державної монополії на зовнішню торгівлю й валютні операції з відставанням кримінально-правового захисту відповідних господарських відносин; 3) другий пострадянський – 2001–2012 рр. – етап дії кримінально-правової заборони ухилення від повернення виручки в іноземній валюті; 4) сучасний – з 2012 року й дотепер – виключна адміністративно-правова заборона ухилення від повернення виручки в іноземній валюті (ст. 162-1 КУпАП).

Аналіз зарубіжного досвіду правового регулювання кримінальної відповідальності за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті засвідчив, що в законодавствах більшості країн з постсоціалістичною правовою системою, а також Китайської Народної Республіки вказане діяння визнається злочином. Відмічаються відмінності у законодавчій техніці та наукових підходах до конструювання ознак складу досліджуваного правопорушення, окремі елементи яких можуть бути використані у вітчизняній правотворчості.

Обґрунтовано наявність кримінологічної підстави криміналізації ухилення від повернення виручки в іноземній валюті. Виявлено, описано та проаналізовано показники рівня, динаміки злочинів, передбачених ст. 207 КК України, протягом 2001–2011 рр. та адміністративних правопорушень, передбачених ст. 162-1 КУпАП,

– протягом 2012–2015 рр. Середньорічний рівень ряду злочинного ухилення від повернення виручки в іноземній валюті склав 11 злочинів, адміністративно-протиправного – 409 проступків. Встановлено: а) існування суттєвих недоліків у конструкції, змісті колишньої кримінально-правової та чинної адміністративно-правової норми, недосконалість законодавства у сфері валютного регулювання; б) низьку якість діяльності органів кримінальної юрисдикції щодо виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, передбачених ст. 207 КК України протягом часу її чинності; в) високий рівень латентності ухилення від повернення виручки в іноземній валюті, який сягає 95 %.

Відстоюється думка про те, що практика застосування норм законодавства про адміністративну відповідальність за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті є неефективною. Вона не забезпечує реальний превентивний вплив на процеси незаконного відтоку національної валюти за кордон, які підсилюють процеси тінізації економіки, дестабілізації валютного ринку, послаблення національної грошової одиниці. У цих наслідках виявляються основні складові реальної суспільної небезпеки ухилення від повернення виручки в іноземній валюті.

У підрозділі 1.3 «Принципи криміналізації ухилення від повернення виручки в іноземній валюті» встановлена відповідність потенційної кримінально-правової заборони основним принципам криміналізації суспільно небезпечних діянь. Аналіз досвіду кримінально-правового регулювання із застосуванням норм, передбачених ст. 207 КК України, засвідчив, що такі принципи криміналізації як відсутність прогалин у законодавстві, ненадмірність заборони, визначеність та єдність термінології, повноти складу, домірність санкції та економії репресії було дотримано законодавцем не в повній мірі. Визначено пріоритетні напрями удосконалення конструкції юридичного складу ухилення від повернення виручки в іноземній валюті.

Розділ 2 «Юридико-догматичні підстави криміналізації ухилення від повернення виручки в іноземній валюті: досвід теоретико-правового моделювання складу злочину» містить чотири підрозділи. У підрозділі 2.1 «Об’єкт ухилення від повернення виручки в іноземній валюті як належна складова кримінально-правової охорони» на підставі критичного аналізу існуючих в науці підходів до визначення об’єктів злочинів у сфері господарської діяльності під безпосереднім об’єктом ухилення від повернення виручки в іноземній валюті запропоновано визнати встановлений порядок здійснення зовнішньоекономічної діяльності в частині проведення міжнародних валютних розрахунків, покликаний забезпечувати надходження валютних коштів і формування валютних резервів держави. Додатковим безпосереднім об’єктом – закріплений законодавством порядок формування доходної частини бюджету за рахунок збирання податків, зборів, інших обов’язкових платежів. Враховуючи специфіку об’єкта кримінально-правової охорони, норму про відповідальність за цей злочин, як і раніше, доцільно розмістити у Розділі VII Особливої частини КК України – «Злочини у сфері господарської діяльності».

Під предметом ухилення від повернення виручки в іноземній валюті запропоновано визнати кошти в іноземній валюті у великому розмірі від реалізації на експорт товарів (послуг), а також товари і інші матеріальні цінності, отримані від

таких коштів, які згідно із законодавством підлягають надходженню в Україну. Доведена доцільність нормативного закріплення великого розміру предмета цього правопорушення – більше тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, – що дозволить відмежувати відповідний злочин від адміністративно-правового делікту, предмет якого визначатиметься меншим розміром предмета.

У підрозділі 2.2 «Об'єктивна сторона ухилення від повернення виручки в іноземній валюті: проектна перспектива» надано характеристику суспільно небезпечного діяння в модельному юридичному складі ухилення від повернення виручки в іноземній валюті, яке виражається формі бездіяльності та вчиняється шляхом: 1) ухилення від повернення виручки в іноземній валюті, в результаті якої його зміст визначено як ухилення від зарахування коштів у іноземній валюті від реалізації на експорт товарів (робіт, послуг) у великому розмірі на рахунки в уповноважених банках України у передбачені законом строки, а також умисне неповернення з-за кордону чи приховування товарів та інших матеріальних цінностей, отриманих від таких коштів, які згідно із законодавством підлягають надходженню в Україну; 2) приховування таких коштів, товарів або інших матеріальних цінностей. Доведено, що сутністю відповідного суспільно небезпечного діяння є грубе порушення порядку здійснення розрахунків в іноземній валюті у зовнішньоекономічній діяльності. З огляду на це, уніфікований варіант проектної назви статті КК запропоновано викласти в такій редакції: «Стаття 206-1. Грубе порушення порядку здійснення розрахунків в іноземній валюті у зовнішньоекономічній діяльності».

Обґрунтовано, що в цілому модельний склад цього правопорушення є формальним; злочин вважатиметься закінченим з моменту незарахування коштів від реалізації на експорт товарів (робіт, послуг) в іноземній валюті у великих розмірах на валютні рахунки суб'єктів господарської діяльності в уповноважених банках України або з моменту неповернення в Україну товарів, інших матеріальних цінностей, отриманих від таких коштів, у передбачений законом строк. Час вчинення суспільно небезпечного діяння є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони та визначається спеціальним законодавством про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті.

Підрозділ 2.3 «Наукове обґрунтування модельних ознак суб'єкта ухилення від повернення виручки в іноземній валюті» присвячений моделюванню ознак суб'єкта грубого порушення порядку здійснення розрахунків в іноземній валюті у зовнішньоекономічній діяльності (ухилення від повернення виручки в іноземній валюті). У результаті дослідження ознак суб'єкта та положень ч. 3 ст. 18 КК України обґрунтовується позиція, відповідно до якої суб'єкт вказаного правопорушення є спеціальним: це службова особа підприємства, установи та/або організації незалежно від форми власності або особа, яка здійснює господарську діяльність без створення юридичної особи і яка має обов'язок зарахувати кошти в іноземній валюті від реалізації на експорт товарів (робіт, послуг) на рахунки в уповноважених банках України або забезпечити надходження з-за кордону товарів та інших матеріальних цінностей, отриманих від таких коштів і які підлягають надходженню в Україну.

У підрозділі 2.4 «Моделювання суб'єктивної сторони ухилення від повернення виручки в іноземній валюті» обґрунтовується, що грубе порушення порядку

здійснення розрахунків в іноземній валюті у зовнішньоекономічній діяльності (ухилення від повернення виручки в іноземній валюті) може бути вчинене лише з прямим умислом. Його інтелектуальний момент полягає: а) в усвідомленні суб'єктом протиправності свого діяння, а саме того, що він утримується від виконання законодавчо встановленого обов'язку щодо зарахування іноземної валюти у великих розмірах від реалізації на експорт товарів (робіт, послуг), повернення товарів або інших цінностей, придбаних за рахунок цих коштів, в Україну, або ж в усвідомленні, що він всупереч закону приховує останні; б) в усвідомленні суспільної небезпечності такого діяння, яке створює загрозу заподіяння істотної шкоди суспільним відносинам у сфері валютного регулювання, забезпечення стабільності національної грошової одиниці України. Вольовий момент умислу полягає у бажанні суб'єкта ухилитися від повернення виручки в іноземній валюті, тобто вчинити протиправне незарахування валютних коштів на відповідні рахунки в уповноважених банках або здійснити їх приховування.

Мотив та мета на кваліфікацію грубого порушення порядку здійснення розрахунків в іноземній валюті у зовнішньоекономічній діяльності не впливають. Як правило, вони є корисливими, що може бути враховано при призначенні покарання.

Розділ 3 «Теоретико-правова модель покарання за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті та заохочень правомірної поведінки» містить два підрозділи. У підрозділі 3.1 *«Наукове обґрунтування нормативного визначення виду та розміру покарання за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті»* доведено, що виправлення осіб, які вчинили досліджуване діяння, в більшості випадків не потребує тривалого кримінально-правового впливу на їх особистість, а надто покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства. Відстоюється думка про те, що для досягнення цілей покарання у випадку вчинення такого злочину найбільш дієвими є штраф та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Перше покарання відповідає характеру суспільно небезпечного діяння та основним чинникам його детермінації, що розгортаються у сфері економічних протиріч, а тому передбачає в основному досягнення цілей спеціальної превенції. Друге – спрямоване переважно на забезпечення загальнопревентивного впливу.

Доведено, що санкції кваліфікованих складів грубого порушення порядку здійснення розрахунків в іноземній валюті у зовнішньоекономічній діяльності мають передбачати обмеження волі та позбавлення волі на певний строк як більш суворі заходи комплексного превентивного впливу. Розроблено теоретико-правову прескредитивну модель відповідних санкцій.

У підрозділі 3.2 *«Модельні підстави звільнення від покарання, його відбування та кримінальної відповідальності за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті»* обґрунтована можливість та доцільність застосування кримінально-правового компромісу у виді звільнення від кримінальної відповідальності, покарання та його відбування при вчиненні ухилення від зарахування коштів в іноземній валюті на валютні рахунки в уповноважених банках України, що відповідає основним завданням кримінально-правової політики держави в площині гуманізації законодавства про кримінальну відповідальність, підвищення його запобіжного потенціалу.

Розроблено модель норми (ч. 4 ст. 206-1 КК України), що передбачає спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності за грубе порушення порядку здійснення розрахунків в іноземній валюті у зовнішньоекономічній діяльності. Її запропоновано викласти у такій редакції: «Особа звільняється від кримінальної відповідальності за діяння, передбачене частиною першою або другою цієї статті, якщо вона до повідомлення їй про підозру у вчиненні нею злочину добровільно здійснила зарахування коштів у іноземній валюті від реалізації на експорт товарів (робіт, послуг) на рахунки в уповноважених банках України та/або забезпечила повернення з-за кордону товарів та інших матеріальних цінностей, отриманих від таких коштів, які підлягають надходженню в Україну, а також сплатила штрафні (фінансові) санкції, пов'язані з несвоєчасним зарахуванням таких коштів та/або поверненням товарів та інших матеріальних цінностей, отриманих від таких коштів і активно сприяла розкриттю злочину, якщо в її діях немає складу іншого злочину».

ВИСНОВКИ

Дисертація містить теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що виявляється у комплексній характеристиці підстав та принципів криміналізації ухилення від повернення виручки в іноземній валюті та формуванні на цій основі відповідних моделей норм про кримінальну відповідальність і пропозицій щодо удосконалення напрямів кримінально-правового регулювання охорони суспільних відносин у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Основні висновки полягають у наступному:

1. Досліджено наукові засади криміналізації суспільно небезпечних діянь. Під криміналізацією запропоновано розуміти як процес та результат реалізації кримінально-правової політики, що характеризується як системна, комплексна діяльність щодо наукового обґрунтування і нормативного закріплення кримінально-правової заборони як публічного відгуку на наявні чи прогнозовані соціальні запити у державних гарантіях належного функціонування й конструктивного розвитку суспільних відносин. Доведено, що предметну сферу процесу криміналізації суспільно небезпечних діянь складає прескредитивне теоретико-правове моделювання кримінально-правової норми (норми про кримінальну відповідальність).

2. Надано опис, здійснено аналіз та обґрунтовано соціально зумовлені підстави криміналізації ухилення від повернення виручки в іноземній валюті. Встановлено, що в історичному розвитку законодавчого регулювання кримінальної відповідальності за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті можна виділити чотири етапи: радянський, перший й другий пострадянські та сучасний.

Здійснено аналіз та узагальнення зарубіжного досвіду кримінально-правового регулювання відносин, що складаються у зв'язку з порушенням порядку здійснення валютних операцій у зовнішньоекономічній діяльності, в результаті чого виявлено низку відмінностей у законодавчій техніці та підходах до конструювання ознак складу досліджуваного правопорушення в різних країнах.

Дослідження кримінологічної підстави криміналізації ухилення від повернення виручки в іноземній валюті виявило та підтвердило актуальність кримінально-правової заборони цього виду суспільно небезпечних діянь.

3. Досліджено відповідність модельної кримінально-правової заборони ухилення від повернення виручки в іноземній валюті принципам криміналізації суспільно небезпечних діянь. Встановлено її відповідність основним принципам криміналізації суспільно небезпечних діянь. Враховуючи недоліки кримінально-правового регулювання, яке здійснювалося на підставі раніше чинної ст. 207 КК України, показано перспективні напрями його удосконалення на предмет дотримання всіх принципів криміналізації.

4. Надано характеристику об'єкта ухилення від повернення виручки в іноземній валюті як належній складовій кримінально-правової охорони. Безпосереднім об'єктом цього правопорушення запропоновано визнати встановлений порядок здійснення зовнішньоекономічної діяльності в частині проведення міжнародних валютних розрахунків, покликаний забезпечувати надходження валютних коштів і формування валютних резервів держави. Предметом злочину визнано кошти в іноземній валюті у великому розмірі від реалізації на експорт товарів (послуг), а також товари, інші матеріальні цінності, отримані від таких коштів, які підлягають надходженню в Україну.

5. Розроблено та обґрунтовано нормативну модель ознак об'єктивної сторони юридичного складу ухилення від повернення виручки в іноземній валюті. Встановлено, що суспільно небезпечне діяння як ознака об'єктивної сторони модельованого складу злочину є грубим порушенням порядку здійснення розрахунків в іноземній валюті у зовнішньоекономічній діяльності, має форму бездіяльності. Склад злочину – формальний. Обов'язковою ознакою його об'єктивної сторони є час вчинення суспільно небезпечного діяння.

6. Визначено та охарактеризовано нормативно-модельні ознаки суб'єкта ухилення від повернення виручки в іноземній валюті, яким є службова особа підприємства, установи та/або організації незалежно від форми власності або особа, яка здійснює господарську діяльність без створення юридичної особи і яка має обов'язок зарахувати кошти в іноземній валюті від реалізації на експорт товарів (робіт, послуг) на рахунки в уповноважених банках України або забезпечити надходження з-за кордону товарів та інших матеріальних цінностей, отриманих від таких коштів і які підлягають надходженню в Україну.

7. Розроблено та обґрунтовано нормативну модель ознак суб'єктивної сторони юридичного складу ухилення від повернення виручки в іноземній валюті. Вина проявляється у формі прямого умислу. Мотив та мета – факультативні ознаки.

8. Запропоновано нормативну модель виду та розміру покарання за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті. На підставі системно-правового аналізу санкцій за злочини у сфері господарської діяльності, а також з урахуванням можливостей досягнення цілей покарання при забезпеченні ненадмірності кримінальної репресії вироблено пропозиції щодо видів та розмірів відповідних покарань в залежності від наявності чи відсутності кваліфікуючих ознак юридичного складу правопорушення.

9. Розроблено та охарактеризовано нормативну модель підстав звільнення від кримінальної відповідальності, покарання та його відбування за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті. Здійснено системно-правовий аналіз можливості та доцільності застосування загальних та спеціальних кримінально-правових норм-заохочень.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Пацеля Г. А. До питань нормотворчості Національного Банку України / Г. А. Пацеля // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 4 (51). – Ч. 2. – С. 156–165.
2. Пацеля Г. А. Об'єкт ухилення від повернення виручки в іноземній валюті / Г. А. Пацеля // Право і безпека. – 2011. – № 3. – С. 233–237.
3. Пацеля Г. А. Ухилення від повернення виручки в іноземній валюті : міжнародний досвід / Г. А. Пацеля // Право і безпека. – 2011. – № 4. – С. 120–124.
4. Пацеля Г. А. Актуальні питання відповідальності за ухилення від неповернення виручки в іноземній валюті : адміністративний чи кримінальний проступок / О. О. Книженко, Г. А. Пацеля // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 340–347.
5. Пацеля Г. А. Соціальна обумовленість встановлення кримінальної відповідальності за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті / Г. А. Пацеля // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 4. – С. 165–169.
6. Пацеля Г. А. Сравнительно-правовой анализ наказания, освобождения от наказания и уголовной ответственности за невозвращение денежных средств в иностранной валюте / Г. А. Пацеля // Национальный юридический журнал : теория и практика. – 2014. – № 5 (9). – С. 171–176.
7. Пацеля Г. А. До питань законодавчого забезпечення у протидії незаконному відкриттю та використанню за межами України валютних рахунків / Г. А. Пацеля // Від громадського суспільства – до правової держави : Матер. V міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 квітня 2010 р.). – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. – С. 332–335.
8. Пацеля Г. А. До деяких питань нормотворчості Національного банку України при здійсненні функцій валютного контролю / Г. А. Пацеля // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : Матер. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5 червня 2010 р.). – Х. : ХНУВС, 2010. – С. 38–42.
9. Пацеля Г. А. До питань вдосконалення та уніфікації термінології Кримінального кодексу України / Г. А. Пацеля // Актуальні проблеми вдосконалення та уніфікації термінології Кримінального кодексу України : Матер. круглого столу (м. Київ, 29 вересня 2010 р.). – Х. : Права людини, 2011. – С. 72–75.
10. Пацеля Г. А. Предмет ухилення від повернення виручки в іноземній валюті : актуальні питання / Г. А. Пацеля // Теорія і практика кримінального судочинства : Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20–21 травня 2011 р.). – Х. : ХНУВС, 2011. – С. 258–261.
11. Пацеля Г. А. Актуальні питання пеналізації злочинів у сфері господарської діяльності / Г. А. Пацеля // Особливості розвитку публічного та приватного права в

Україні : Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15–16 серпня 2014 р.) – Х. : ГО «Асоц. аспір.-юрист.», 2014. – С. 69–72.

АНОТАЦІЇ

Пацеля Г. А. Підстави та принципи криміналізації ухилення від повернення виручки в іноземній валюті. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2016.

Дисертація присвячена комплексній характеристиці підстав та принципів криміналізації ухилення від повернення виручки в іноземній валюті. Досліджено наукові засади криміналізації суспільно небезпечних діянь. Надано опис, здійснено аналіз та обґрунтовано соціально зумовлені підстави, а також принципи криміналізації ухилення від повернення виручки в іноземній валюті.

Надано характеристику об'єкту ухилення від повернення виручки в іноземній валюті як належної складової кримінально-правової охорони. Розроблено та обґрунтовано нормативну модель ознак об'єктивної сторони юридичного складу ухилення від повернення виручки в іноземній валюті. Визначено та охарактеризовано нормативно-модельні ознаки суб'єкта й суб'єктивної сторони ухилення від повернення виручки в іноземній валюті.

Запропоновано нормативну модель санкцій за ухилення від повернення виручки в іноземній валюті, а також відповідних заохочувальних норм.

Ключові слова: іноземна валюта, ухилення, криміналізація, підстави, принципи, моделювання.

Пацеля Г. А. Принципы и основания криминализации уклонения от возвращения выручки в иностранной валюте. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Харьковский национальный университет внутренних дел, Харьков, 2016.

Диссертация посвящена комплексной характеристике оснований и принципов криминализации уклонения от возвращения выручки в иностранной валюте. Исследованы научные основания криминализации общественно опасных деяний. Доказано, что предметную сферу процесса криминализации составляет прескриптивное моделирование уголовно-правовой нормы (нормы об уголовной ответственности). Под моделью уголовно-правовой нормы (нормы об уголовной ответственности) предложено понимать научно обоснованную знаково-смысловую систему, отражающую типичные признаки состава распространенного в реальной действительности или возможного в будущем (прогнозируемого), фактически или потенциально общественно опасного деяния, посягающего на определенную группу существующих или возможных в перспективе общественных отношений, а также возможные и целесообразные меры уголовно-правового реагирования на него – вид и

размер наказания, специальные основания освобождения от уголовной ответственности. Дано описание, осуществлён анализ и обоснование социально обусловленных оснований, а также принципов криминализации уклонения от возвращения выручки в иностранной валюте. Установлено соответствие модели его уголовно-правового запрета основным принципам криминализации. Учитывая недостатки уголовно-правового регулирования на основании ранее действовавшей ст. 207 УК Украины, сформированы перспективные направления его совершенствования на предмет соблюдения всех принципов криминализации. Охарактеризован объект уклонения от возвращения выручки в иностранной валюте как надлежащая составляющая уголовно-правовой охраны. Непосредственным объектом этого правонарушения предложено признавать установленный порядок осуществления внешнеэкономической деятельности в части проведения международных валютных расчетов. Разработана и обоснована нормативная модель признаков объективной стороны юридического состава уклонения от возвращения выручки в иностранной валюте. Определены и охарактеризованы нормативно-модельные признаки субъекта и субъективной стороны уклонения от возвращения выручки в иностранной валюте.

Предложена нормативная модель санкций за уклонение от возвращения выручки в иностранной валюте. Разработана нормативная модель специального вида освобождения от уголовной ответственности, от наказания и его отбывания за уклонение от возвращения выручки в иностранной валюте. Осуществлен системно-правовой анализ возможности применения уголовно-правовых норм-поощрений.

Ключевые слова: иностранная валюта, уклонение, криминализация, основания, принципы, моделирование.

Patselia H. A. Bases and Principles of Criminalization of Evasion of the Return of Proceeds in Foreign Currency. – Published as Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law, Speciality 12.00.08. – Criminal Law and Criminology; Criminal Executive Law. – Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, 2016.

Dissertation is devoted to a complex characteristic of bases and principles of criminalization of evasion of return of proceedings in foreign currency. The work researches scientific bases of criminalization of socially dangerous acts. It provides description, conducts analysis and substantiates socially stipulated bases as well as principles of criminalization of evasion of return of proceedings in foreign currency. The dissertation provides characteristic of the object of evasion of return of proceedings in foreign currency as an appropriate constituent of criminal-legal protection. It works out and substantiates legislative model of objective components of corpus delicti of evasion of return of proceedings in foreign currency. The work defines and characterizes normative-legal features of the subjects and subjective components of corpus delicti of evasion of return of proceedings in foreign currency.

The dissertation proposes normative model of sanctions for evasion of return of proceedings in foreign currency, as well as stimulatory norms.

Key words: foreign currency, evasion, criminalization, bases, principles, modeling.

Підписано до друку 19.04.2016 р. Папір офсетний. Друк офсетний.
Формат 60х84/16. Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
пр-т Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.

Друкарня Харківського національного університету внутрішніх справ
61080, м. Харків, пр-т Льва Ландау, 27.